

Smeden som tannlege:

Th. Kittelsens versjon

Av tannlege Reidun Stenvik

Det er vel kjent at smeden bidro til å trekke betente og vonde tenner før vi fikk tannleger her i landet.

Også utover på 1900-tallet kunne smedene bidra som tannhelsearbeidere på landsbygda, der man manglet tannlege. Derfor innledes Tannlegeutstillingen på Norsk Folkemuseum med et tablå der en smed trekker en tann på en forskremt jentungens mor eller bestemor sitter trøstende ved siden.

Oslo Tannlegeforenings museumskomité har ansvar for utstillingen i samarbeid med Folkemuseets Torgeir Kjos. Da vi i fjor var i ferd med å revidere utstillingen, blant annet ved å produsere nye veggplakater, hadde Kjos vært inne på nettstedet digitaltmuseum.no for å se om vi kunne finne bilder til bruk som illustrasjon. Han viste begeistret frem fire tegninger av Theodor Kittelsen av en smed som skulle hjelpe en gutt som hadde tannpine og stor kul på kinnet, nærmest en «tegneserie» som viste forløpet fra gutten kom inn til tanna var ute. Ifølge opplysningene var disse bildene avfotografert av fotografen S. Worm-Petersen og var rent fysisk en del av fotoarkivet til Teknisk museum.

For undertegnede var dette en stor overraskelse. Jeg mente bestemt at disse tegningene var i Tannlegeforeningens (NTFs) besittelse, selv om jeg ikke kunne huske å ha sett dem i det nye lokalet i Haakon VIIIs gate. Det viste seg imidlertid at de fire Kittelsen-tegningene fortsatt henger på veggen i NTFs sekretariat. Men hvor stammer de fra? Jeg tror at foreningen hadde kjøpt tegningene av tannlege Leif Hol-

den, tidligere president i NTF (1953–55), og at dette trolig skjedde på 1980-tallet. Men hvor hadde Holden kjøpt eller fått disse tegningene, og hvorfor hadde de avfotograferte tegningene havnet på Teknisk museum? Dermed startet et detektivarbeid som har gitt oss noen svar.

Aller først tok jeg kontakt med fotoarkivar Arne Langlete på Teknisk museum. Han hadde ikke flere opplysninger å bidra med, bortsett fra at avfotograferingen *trolig* hadde skjedd i perioden 1890 til 1915, året etter at Th. Kittelsen døde. Torgeir Kjos som hadde bladd i sine mange Kittelsen-bøker og søkt på nettet, kunne heller ikke bidra med ytterligere opplysninger. Hans teori var at disse tegningene «dreier seg om den fattige Kittelsens mange leilighetsoppdrag til aviser, vitetighetsblader eller til virksomheter eller privatpersoner». Han antok imidlertid at tegningene kan ha vært presentert på en salgsutstilling og kjøpt opp umiddelbart og senere ikke offentliggjort og la til: «For alt jeg vet kan de likevel være velkjente blant Kittelsen-eksperter, men hyppig reproduisert er de i alle fall ikke.»

Men for museumskomiteen var jo poenget å finne illustrasjoner til tannlegeutstillingen, så vi kontaktet NTF for å få tillatelse til å benytte tegningene til blant annet ny plakat i smia. Og det fikk vi. NTF bekostet avfotografering og ga tillatelse til å bruke tegningene på Folkemuseet. Nå henger en ny plakat med tittel Tanntrekkeren i smia, teksten er på norsk og engelsk, og illustrasjonen er de fire Kittelsen-tegningene. Kanskje litt «misvisende» fordi denne smeden ikke trekker tenner med tang,

men ved å skremme pasienten. Vi kan vel nærmest karakterisere dette som en tegneseriestripe, og «stripen» må være tegnet i tegneseriens barndom all den stund Kittelsen døde i 1914.

Museumskomiteen var altså i mål, men «Frøken Detektiv» kunne ikke gi seg. Leif Holden tok eksamen i 1924 og etablerte seg som tannlege med praksis i Parkveien 60 i Oslo fra 1930, altså flere år etter Th. Kittelsens død. Hvordan hadde han fått tak i tegningene? Jeg visste at Holden hadde to sønner, lektor og lokalhistoriker Knut Holden født i 1928 og advokat Kjell Holden født i 1941, og hadde et visst håp om at de kanskje kunne vite noe. Jeg hadde mest tro på Knut fordi han er eldst, og på grunn av hans profesjon. Han var hyggelig og forekommende og husket tegningene, men han kunne ikke bidra med ytterligere opplysninger siden foreldrene ble skilt mens han var ganske liten.

Det viste seg imidlertid at Kjell hadde ytterligere informasjon, som ga oss noen tips om hvor tegningene av et «besøk hos smeden» stammer fra. De hang nemlig på veggen i Leif Holdens kontor i Parkveien 60, noe som begge brødrene kunne minnes. Kjell tror imidlertid at de hang på samme sted da hans morfar, Herman Brun, praktiserte i det samme lokalet. Brun ble tannlege i 1889 og var president i NTF 1919–21, og vi kan trolig anta at han fikk disse tegningene som honorar, enten fra Kittelsen selv eller av en som hadde kjøpt tegningene av Kittelsen.

Så langt var vi kommet da det nærmet seg deadline for levering av denne artikkelen til Tidendes sommerhefte. En kveld sendte jeg imidlertid en forespør-

Tanntrekkeren

🇳🇴 I gamle dager var det mange «gode» råd for å lindre tannverk. Man kunne for eksempel stikke en flis fra et “tanntre” i tannen og deretter sette den tilbake i treet. Når barna felte melketenner, ble tennene ofte banket inn i en vegg eller i setet på en kubbestol fordi man trodde treet kraft ville overføres til de nye tennene.

Tannsmarter kunne bli borte hvis man spyttet i en elv som rant nordover mens man sa noen besvergende ord. Men den mest effektive måten var selvsagt å få trukket den vonde tanna. Før vi hadde tannleger, var det ofte leger som trakk tenner. Men hvis det heller ikke var en lege i nabolaget, kunne smeden være tanntrekker. Behandlingen ble utført uten noen form for bedøvelse. Smertene var ulidelige, men lettelsen over å bli kvitt «høltanna» desto større.

Mange tanntrekkere laget sine egne instrumenter, og noen av disse er ikke så forskjellige fra dagens utstyr. Arbeidsforholdene var ofte kummerlige, med dårlige lysforhold og elendig hygiene.

The Tooth Puller

🇳🇴 Ancient beliefs included many ways of relieving pain, e.g. to put a splinter from the “tooth tree” into the tooth and then put it back into the tree. When children lost their milk teeth, they were often hammered into a wall or into the seat of a log chair. It was believed that the strength of the wood could pass into the new tooth.

Toothache could also be relieved by spitting into a northward running stream while uttering some words of an incantation. But the most efficient way would always be to get rid of the painful tooth. Before there were dentists medical doctors often extracted teeth, but if it was impossible to find a doctor it was often the blacksmith who pulled the tooth. The treatment was done without any kind of anaesthesia and the pain was intolerable, but the relief on getting rid of the offending tooth was all the greater.

Many tooth pullers made their own instruments and others were imported. Some types have hardly changed. Working conditions were often deplorable, with poor lighting and unhealthy surroundings.

Bildeserie, trolig fra ca. 1900, som er en humoristisk fremstilling av smeden som tanntrekker, utført av den kjente kunstneren Theodor Kittelsen. Tegningene tilhører Den norske tannlegeforening.

Set of drawings, probably from the early 1900s, presenting a caricature of the blacksmith as tooth puller, made by the Norwegian artist Theodor Kittelsen. The drawings belong to The Norwegian Dental Association.

Kittelsen-tegningene henger på veggen i NTFs lokaler i Haakon VII's gate i Oslo. Foto: Kristin Aksnes.

sel til Kittelsen-museet ved Blaafarveværket der jeg vedla plakaten som nå henger i tannlegeutstillingen på Folke-museet, og spurte om de hadde kjennskap til disse tegningene. Under over alle undere – svar kom allerede senere samme kveld fra Sverre Følstad ved museet. Han kunne fortelle at tegningene hadde vært vist på en Kittelsen-

utstilling i Oslo Kunstforening i 1964, altså 50 år etter Th. Kittelsens død. Leif Holden var oppgitt som eier, og tittel på de fire bildene var «Bilde av en smed ved ambolten som ved hjelp av en glødende jernstang og en hyssing trekker en betent tann.». Tegningene var ikke datert, men Følstad antok at de kunne være tegnet på 1890-tallet fordi de sti-

listisk minner om de mange tegningene til Johan Herman Wessels forfatterskap.

Den siste opplysningen kan vel styrke antagelsen om at det var Herman Brun som fikk tak i disse tegningene siden han i dette tiåret var etablert i sin tannlegepraksis i Parkveien i Oslo.